

Monumenten in Wassenaar

Wassenaar ontleent haar bekendheid voor een groot deel aan het groene karakter met de vele buitenplaatsen en villa's. De bossen en weilanden, de nabijheid van het uitgestrekte duingebied en het strand maken Wassenaar tot een uniek gebied in de Randstad. Het is dan ook bij uitstek een gemeente waar u met de fiets of wandelend kunt genieten van zowel de natuur als de vele fraaie monumenten.

Een stukje geschiedenis

Wassenaar kent een lange geschiedenis, die teruggaat tot de Vroege Bronstijd (1800 v. Chr.). Het dorp is vermoedelijk ontstaan in de 11de eeuw na Christus op de rand van een strandwal in het binnenduingebied. Deze plaats werd gekozen om haar hogere ligging ten opzichte van het omringende laagland, zodat het dorp veilig was voor overstromingen. Op het hoogste punt staat de dorpskerk: het oudste en meest beeldbepalende monument binnen de dorpskern. Terzijde van de kerk, rondom het Plein en de daarop uitkomende straten, kwam geleidelijk aan bebouwing tot stand. De deels nog uit de 16de en 17de eeuw stammende huizen langs de Berkheistraat, Schoolstraat, Langstraat en Gang vormen de oude kern van wat nu beschermd dorpsgezicht is. Vanaf de 17de eeuw werd Wassenaar ontdekt als een oase van rust en ruimte door welgestelden. Representatieve buitenverblijven werden gesticht om zomers de stank

van de stad te ontvluchten. Bepalend daarbij was het culturele klimaat van de aangrenzende hofstad Den Haag. Toonaangevende buitenplaatsen als Clingendaal, Duinrell en Rijksdorp kwamen tot stand. Het huidige karakter van de meeste buitenplaatsen wordt bepaald door de landschapsparken, zoals die in de loop van 18de en 19de eeuw zijn aangelegd. Van groot belang was de komst van prins Frederik, tweede zoon van koning Willem I, naar Wassenaar in 1838. Hij bezat een groot aantal buitenplaatsen, waaronder De Paauw, De Horsten en Backershagen, die door de Duitse landschapsarchitect C.E.A. Petzold tot een omvangrijk landschapspark werden samengevoegd. Tot 1900 bleef Wassenaar een overwegend agrarisch dorp met een kleine, besloten gemeenschap. Door het uitgebreide buitenplaatsenlandschap oefende het veel aantrekkingskracht uit op welgestelden. Dit kwam mede in een stroomversnelling door de aanleg van goede bus-, tram- en treinverbindingen met Den Haag en Leiden. Door de aanleg van de Hofpleinspoorlijn tussen Rotterdam en Scheveningen in 1907-1908 werd Wassenaar ook ontdekt door de Rotterdamse havenbaronnen. Nieuwe "jonge buitenplaatsen" werden er gebouwd. Vanaf 1910 was er een busverbinding met Den Haag en in 1923 werd de dorpskern ontsloten door een tramlijn, die later verlengd

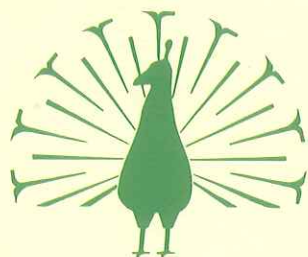
werd tot aan Leiden (de "Gele tram"). Mede hierdoor ontstonden de bekende villa-wijken zoals "park De Kieviet". Vele karakteristieke huizen uit deze periode van groei zijn bewaard gebleven. U kunt deze monumenten het beste bekijken door een wandeling te maken door de dorpskern, of een fietstocht te maken via de "landgoederenroute". Beide routes worden hieronder besproken.

Wandelroute

De wandelroute is uitgestippeld in en rond de oude dorpskern. Zij begint en eindigt bij de Dorpskerk aan het Plein. De route voert u verder langs een aantal interessante panden uit verschillende perioden en duurt ongeveer één uur.

Fietsroute

De fietsroute leidt langs de wat meer uit elkaar gelegen monumentale gebouwen en parken. Deze route begint eveneens bij de Dorpskerk, loopt langs verscheidene monumenten in de dorpskern en leidt u verder langs de buitenplaatsen en villaparken die Wassenaar rijk is. Tenslotte eindigt u weer in het oude dorp.

Wandelroute

Plein

De meeste oude bebouwing concentreert zich rondom het Plein. Van de uit de 11de of 12de eeuw stammende dorpskerk (1) (Plein nr. 3) is het tufsteen in de noordgevel een restant. Na verwoesting in 1573 door de Leidenaars werden slechts de toren en het tweebeukige schip hersteld. In de sluiting van nog bestaande koorruïne is ca. 1700 een politiepост gebouwd met een tweetal "cachots". Tijdens restauratie in 1938-1940 is de kerkruimte vergroot, de preekstoel uit 1768 verplaatst en de noorderdwarsarm herbouwd.

Dorpskerk

Direct rechts van de kerk staan twee herenhuizen uit ca. 1880. In het linker was vroeger het postkantoor (nr. 10) gevestigd. Centraal element op het driehoekige Plein is de gietijzeren dorpspomp. (2) Deze werd in 1869 gegoten door de Haagse gieterij L.J. Enthoven & Co en heeft net als het Plein een driehoekig grondvlak.

Van oudsher vergaderde het dorpsbestuur in de dorpsherberg "t Wapen van Wassenaar",

Baljuwhuis

nu 't Regthuys. (3) Op de middeleeuwse kelders is in 1905 het huidige café/hotel gebouwd. Ook de geschiedenis van het naastgelegen huisje (4) (nr. 17) gaat terug tot de 16de eeuw. Het witgepleisterde pand met de sierlijke ankers behoort tot de oudste, typische kleinschalige bebouwing van het dorp. In het uit ca. 1743 daterende Baljuwhuis (5) op de hoek van de Gang (Plein 1) woonde lange tijd de baljuw en later de burgemeester. Op de kroonlijst zit in het midden een kuifstuk met het wapen van de toenmalige baanderheer (bezitter van de "heerlijke rechten" over het dorp) Johan Hendrik graaf van Wassenaar Obdam. De klokgevel rechts is het bijbehorende stalgebouw uit 1730. Op de hoek van de Duinrellweg (6) (de oprijlaan van de voormalige buitenplaats Duinrell) staat een 17de-eeuws woonhuis, dat nu door het Rode Kruis gebruikt wordt.

De Gang

Deze straat heette vroeger Weststraat en liep door naar de Schouwweg. Er stond voor-

namelijk agrarische bebouwing, waarvan nog enkele houten schuren (7) resteren. Achter de tuinmuur rechts, gaat de fraaie tuin van het Baljuwhuis schuil. Rechts van het inrijhek staat de bijbehorende 17de-eeuwse tuimanswoning. (8) (Terug richting Plein en rechtsaf.)

Langstraat

Dit deel van de Zuidstraat, zoals de Langstraat vroeger heette, wordt gekenmerkt door de vrijwel aaneengesloten bebouwing met woonhuizen. Aan weerszijden van het Plein, op de hoek met de Langstraat staan twee 17de-eeuwse woonhuizen, die in de 19de eeuw witgepleisterd zijn (Plein 19, Langstraat 2-4). (9) Links het Oude Raadhuis (10) (nr. 23-27), dat in 1872 door J.G. van Parijs in eclectische trant is ontworpen met een carrillon op het dak. In 1924 verhuisde het gemeentebestuur naar het huidige raadhuis De Paauw. Het pand er tegenover (nr. 24-26), (11) waarvan de huidige opbouw dateert uit het begin de 19e eeuw, deed ooit dienst als burgemeesterswoning. Van de 17de-eeuwse bierbrouwerij die hier eerst was gevestigd, resteert in het achterhuis nog een waterput. Aan de overzijde (nr. 29) (12) was in

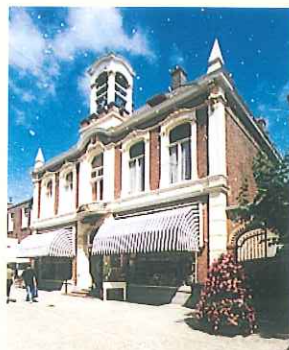

1752 een grutterij gevestigd. In 1906 werd een nieuwe hardstenen winkelpui geplaatst, die later werd gemoderniseerd. (Rechtsaf de Kerkstraat in.)

Kerkstraat

Kerkstraat 6 (13) is een uit de 18de eeuw daterend woonhuis met in de voorgevel een zonnewijzer uit 1787. Het pand schuin er tegenover (nr. 15) (14) heeft in de geveltop een wijzerplaat met daarboven een luidklokje onder een afdakje (19de eeuw). Dit is de voormalige woning van de dorps-smid, tevens klokkenmaker.

Oude Raadhuis

(Linksaf, over parkeerterrein Schelsloot en rechtsaf de Molenstraat in.) Links op de hoek een groentewinkel met een Halsgevel uit de 19de-eeuw. (Doorlopen en linksaf de Molenweg in.)

Molenplein

De ronde stellingmolen "Windlust" (15) (nr. 10) is in 1861 opgetrokken op de achtkantige stenen onderbouw van een afgebrande, vermoedelijk uit 1668 daterende houten molen. De korenmolen en bijbehorende molenaarswoning zijn in 1998-1999 gerestaureerd. Vrijwel iedere zaterdag is de korenmolen te bezichtigen. (Links de Gravestraat in.) Tot 1895 was de Gravestraat een brede sloot, die vanaf de Kerkstraat door de huidige Korenlaan liep tot aan de huidige Langstraat. Deze vormde toen het einde van een water dat langs de noordkant van de Lange Kerkdam naar de Zijlwatering liep. Het deel van de Langstraat tussen de Gravestraat en de Molenweg heette dan ook Slooteind. Hier waren enkele bedrijven gevestigd, waaronder een bierhandel en een brandstoffenhandel. (Linksaf de Langstraat in.)

Aan de rechterkant bevindt zich een vroeg 17de-eeuws woonhuis (nr. 81) (16) met een tuitgevel. Linksonder bevindt zich het kelderraam onder de opkamer. Op de linkerhoek van de Langstraat en de Kerkstraat bevindt zich een restaurant in het pand waar rond 1910 een café was gevestigd. Vanaf dit punt vertrok rond de eeuwwisseling een paardenbus naar het station Voorschoten. Hier schuin rechtsaf de Achterweg in. Deze straat vormde de grens tussen de dorps bebouwing en het agrarische gebied. Aan het einde van de Achterweg linksaf de Schoolstraat in. Direct rechts bevindt zich het witgepleisterde huis Neyenburgh aan een ruim voorplein en met een diepe tuin.

Schoolstraat

Dit wit gepleisterde herenhuis (17) dateert uit circa 1870 en werd rond 1900 bewoond door kunstschilder Pieter de Josselin

Schoolstraat

de Jong. Nu doet het dienst als notariskantoor. Linksachter Neyenburgh staat het bijbehorende 19de-eeuwse koetshuis. Tegenwoordig is het in gebruik als woonhuis. Even verderop rechts bevinden zich naast elkaar twee voormalige schoolgebouwen. Links de vroegere kleuterschool met lagere school (18) (nu een woonhuis). Het tegenovergelegen

Neyenburgh

"Dorpscentrum" (19) is in 1911 gebouwd door de Leidse architect W. Fontein voor de Nederlands Hervormde gemeente. De gevelsteen met de tekst "Onderzoek de schriften, want die zijn mijn getuigen" is een verwijzing dat hier catechisatie werd gegeven. In het pand ernaast (nr. 4) (20) is het kerkelijke bureau gevestigd. Het werd in 1873 door J.G. van Parijs ontworpen in dezelfde stijl als het voormalige gemeentehuis in de Langstraat. Achter een decoratief smeedijzeren hekwerk gaat het voorplein van de Hervormde pastorie (21) (nr. 2) schuil. Het gebouw kent een lange en rijke geschiedenis. Het is ooit gebouwd als vleugel tegen een middeleeuws adellijk huis. Zijn huidige aanzien kreeg het omstreeks 1850. Het hoofdgebouw is sinds 1612 in gebruik als pastorie. (Rechtsaf de Berkheistraat in.)

Berkheistraat

Na een tiental meters is aan de rechterzijde, over het binnenplaatsje, het oude lokaal van de voormalige dorpschool te zien. Verder doorlopend staan aan de linkerkant enkele voormalige boerderijtjes. Het laatste huisje links (22) was de rietdekkerswerkplaats. Rechts om het kerkhof heen lopen. Linksaf de Duinrellweg op. Aan de rechterzijde staan enkele voormalige dienstwoningen uit ca. 1875, die tot op heden bij Duinrell horen.

U bent weer terug op het Plein. Dit is tevens einde van de wandeling.

Fietsroute

Start op het Plein, waar eerst de dorpskerk ① en de overige bebouwing van het Plein kunnen worden bekeken. Voor informatie hierover zie de wandelroute.

Vanaf het Plein de **Duinrellweg** in, aan het eind linksaf de **Storm van 's-Gravesandeweg** in. Dan de eerste rechts, de **Van Wijnbergenlaan** in. Links achter de moderne huizen ziet u de toren van het voormalige **Huize Vreeburg** ② (nr. 9). De toren met stijkkamer is in het midden van de 19de eeuw tegen een boerderij aangebouwd als onderdeel van de buitenplaats Duinrell.

Terug naar de **Storm van 's-Gravesandeweg** en rechtsaf. Dan linksaf de **Kerkstraat** in. Aan uw rechterhand staat de R.K. St. Willibrorduskerk ③ uit 1906-1907 in neogotische stijl ontworpen door Nicolaas Molenaar. Tegen de kerk aan staat een rijtje dienstwoningen ④ (nrs. 94-108) uit

ca. 1900, op wat ooit de grens was met de buitenplaats van Duinrell. Een stukje terug rijden, dan links de **Molenweg** in.

Aan het **Molenplein 10** staat korenmolen "Windlust", ⑤ waar op de molenbaard twee jaartallen staan: het eerste 1668 geeft aan wanneer de molen in steen werd gebouwd, het tweede 1861 toen de molen na brand werd hersteld. Gedeeltelijk het **Molenplein** rond en dan rechtsaf de **Gravestraat** in naar het **Burchtplein**, hier linksaf, tweede weg links: **Burchtlaan**.

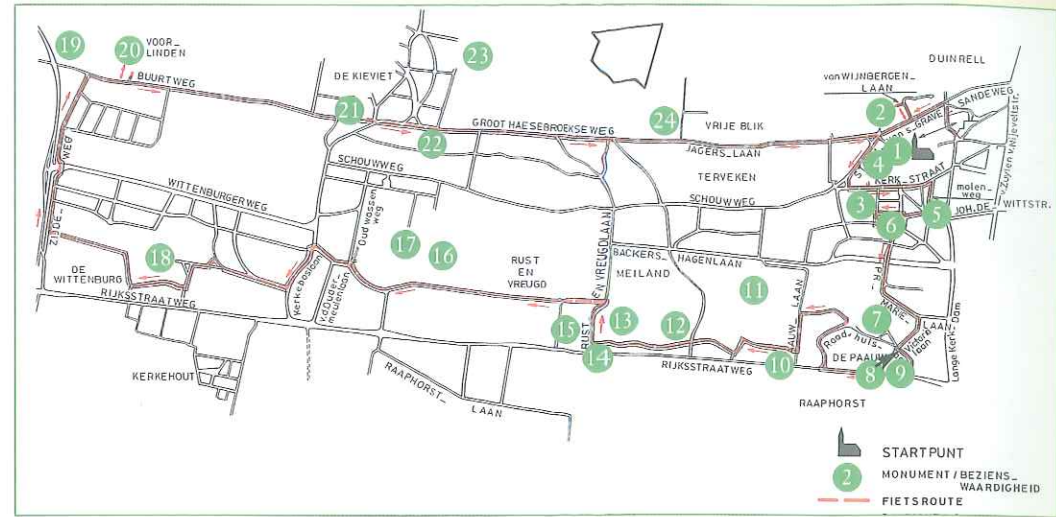
Het Burchtplein is onderdeel van een dorpsuitbreiding uit 1926-1928. De muzikent ⑥ met aan de overzijde van het plantsoen de gedenkbank, zijn ontworpen door de bekende Nieuwe Haagse School architect J.J. Brandes. Ter plekke van het plantsoen lag vroeger een heuvel waarop in de Middeleeuwen het kasteel van de heren van Wassenaer heeft bestaan. De Prinsesweg over-

"Windlust"

steken en de Prinses Marielaan volgen. Over de brug rechtsaf de Victorialaan in. Rechts de 19de-eeuwse waterpartij van **De Paauw**, ⑦ met daarachter het witgepleisterde voormalige koetshuis (nu appartementencomplex). Linksaf de Raadhuislaan in. Dit is de oude oprijlaan naar het huis **De Paauw**. Rechts het huis "**Schakenburg**" (Raadhuislaan 1) ⑧ dat in Neo-Hollandse Renaissancestijl in 1923 werd gebouwd voor de familie Van Schaik. Aan het eind van de laan rechts staat de 18de-eeuwse vroegere thee-koepel ⑨ van De Paauw, die omstreeks 1854 is vergroot als portierswoning. Rechtsaf langs de Rijksstraatweg, eerste weg rechts met een mooi uitzicht op De Paauw. Dit voormalig buitenverblijf van prins Frederik der Nederlanden, tweede zoon van Willem I, wordt sinds 1924 gebruikt als raadhuis. Het werd in de 19de eeuw meerdere malen vergroot in de neoclassicistische stijl. Vervolgens langs de linker zijgevel van De Paauw rijden, en het zogenaamde "burgemeestersbruggetje" oversteken en linksaf slaan.

De Paauw

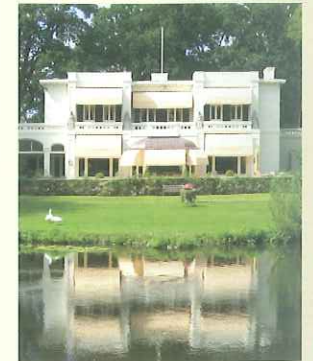

Nu de met borden aangegeven Landgoederenroute volgen. Na de bekende villa met het blauwe dak ⑩ (1913), maakt het fietspad een scherpe knik naar links. Op dit punt is aan de rechterkant het voormalige landhuis **Backershagen** ⑪ zichtbaar. Dit huis brandde in 1974 af en werd herbouwd als appartementencomplex. Ernaast zijn twee flatgebouwen bijgebouwd. Ook Backershagen was eigendom van prins Frederik, die er zijn neef prins Hendrik "de Zeevaarder", liet wonen.

Ongeveer 100 meter verderop staat aan de linkerkant het romantische "hertenhuisje", ⑫ waar Marie van Wied, dochter van prins Frederik, in haar jeugd gespeeld zou hebben. Er was hier toen een hertenkamp. Even verderop begint de de vroeg landschappelijke parkaanleg van Backershagen uit ca. 1775 met in het laatste deel de mosheuvel met de zogenaamde "Hermitage" ⑬ (een tuin-

ornament in de vorm van een kluisenaarsgrot). Er tegenover staat op een kunstmatig opgeworpen heuvel een thee-koepel ⑭ (Rust en Vreugdlaan 1a). Bijzonder aan deze "Geheimzinnige thee-koepel" is, dat de deur op de eerste verdieping opgenomen is in de lambrisering, waardoor de argeloze bezoeker de uitgang niet makkelijk kan herkennen. Aan het einde van dit pad wordt het laatste deel van Backershagen doorsneden door de Rust en Vreugdlaan. Daar werd in 1913 het landhuis Ivecké ⑮ gesticht, dat opvalt door de in imitatie natuursteen uitgevoerde gevels in Neo-Lodewijk XVI-stijl. (Rechtsaf eromheen door eerste weg links te gaan, langs het voormalig terrein van de Campina-Melkunie.) Hier begint de buitenplaats **Rust en Vreugd**. ⑯ De villa aan het water werd in 1923 gebouwd door de S. de Clerq, huisarchitect van het echtpaar Van Ommeren-De Voogt. Links daarvan stond aan het

eind van de nog bestaande oprijlaan het oude landhuis, die het echtpaar ter beschikking stelde als rusthuis voor welgestelde dames. In 1987 is het landhuis uit 1848 vervangen door een appartementencomplex. Aan de linkerkant van de weg staat een hardstenen waterpomp in Neo-Lodewijk XIV stijl. Deze werd door de heer Van Ommeren in 1916 geschonken aan zijn echtgenote voor haar vijftigste verjaardag (zie de inscriptie). De 17de-eeuwse stoepaal aan de andere zijde van de weg is van elders

Rust en Vreugd

afkomstig is. Het park Rust en Vreugd uitkomend, de Laan van Hoogwolde volgend, ziet men rechts in een landschaps-park kasteel Oud Wassenaar 17 liggen voor een grillig gevormde waterpartij. Het majestueuze landhuis vertoont invloeden van de Hollandse, Franse en Italiaanse Renaissance. Het is in 1876-1879 gebouwd naar ontwerp van C. Muysken in opdracht van C.J. van der Oudermeulen, stalmeester in buitengewone dienst van Koning Willem III. In zijn tijd werd het reeds, mede vanwege het bijzonder fraaie interieur, alom geroemd. Tegenwoordig heeft het een horecabestemming.

Via de Stoeplaan de pijlen van de landgoederenroute verder volgen door het bos van **De Wittenburg**. 18 Het gelijknamige, aan het water gelegen "kasteel" in Oudhollandse stijl is in 1899 door vader en zonen Van Nieuwkerken gebouwd. Deze hadden eveneens het (in de Tweede Wereldoorlog verwoeste) kasteel Zuylenstein te Leersum ontworpen. Hier woonde vroeger de bouwheer van Wittenburg, jhr. H.M. Spielman. De Wittenburg werd gebouwd als woonhuis, maar dient nu als internationaal ontvangstcentrum van het bedrijfsleven. Aan het eind van de landgoederenroute rechtsaf de **Zijdeweg** in. Bij de stoplichten de **Wittenburgerweg** oversteken en de **Zijdeweg** vervolgen. Aan het eind van de Zijdeweg, rechtsaf, de **Buurtweg** op met op de hoek een houten koffiehuisje 19 in

Chaletstijl (ca. 1915). Verderop links staat een inrijhek met rechts ervan de portierswoning van de buitenplaats **Voorlinden**. 20 Het landhuis werd in 1912 in Engelse stijl gebouwd voor jonkheer Hugo Loudon, directeur van wat nu "Shell" heet. Tegenwoordig is het in gebruik als conferentieoord van de KPN Nederland.

Buurtweg

Oprijlaan terugvolgen, linksaf de **Buurtweg** op. Steeds rechtdoor, langs het poortje naast de **voormalige portierswoning** 21 van de buitenplaats **Groot Haesebroek**. Op een gedeelte ervan is vanaf 1914 villapark "De Kieviet" ontwikkeld door de Haagse architect Joh. Mutters. Aan het einde knikje naar rechts, linksaf de Groot Haesebroekseweg volgen. Het wit gepleisterde pand met de rondboogvensters (nr. 55a,b-57) aan de overzijde van de weg is

Voorlinden

gebouwd als 22 postkantoor door rijksbouwmeester G.C. Bremmer in 1927. De weg vervolgend ziet u links bij nr. 44 het toegangshek naar het landhuis Groot Haesebroek, 23 dat grotendeels schuil gaat achter de bossen. Het huidige landhuis werd in 1928 voor het echtpaar Kröller-Müller gebouwd door de Belgische architect Henry van de Velde. Na de oorlog werd het huis geschonken aan Canada en dient het nu als residentie voor de ambassadeur. Waar deze weg een bocht naar rechts maakt, linksaf slaan de weg over, de **Jagerslaan** volgen. Rechts ligt het bos van **Terveken** en links eerst de "jonge" buitenplaats Vrije Blick 24 (1917) en vervolgens een bollenveld. Rechts over het water van Terveken werd in 1908 een landhuis gesticht door de familie Van Schelle (het huis is alleen te zien vanaf de Schouwweg). Aan het eind links af, de Storm van 's-Gravesandeweg volgen. Bij de **Dorpskerk** rechtsaf de **Duinrellweg** in. U bent dan terug op het punt van vertrek, het **Plein**.

Een prettige dag verder!